

Povelja o ljudskim i građanskim pravima Nacionalne skupštine Francuske

(26.08.1789.)

"Pošto su poslanici francuskog naroda, okupljeni u Nacionalnoj skupštini, spoznali da su neznanje, zaboravljanje i nepoštovanje ljudskih prava jedini uzroci javne nesreće i propasti vlada, odlučili su se da prirodna, neotuđiva i sveta prava čoveka definišu u jednoj svečanoj Povelji, da bi ona (Povelja) svim članovima društva stalno bila pred očima i neprekidno ih podsećala na njihova prava i obaveze; da bi se delovanje zakonodavne i izvršne vlasti u svakom momentu moglo uporediti sa konačnom svrhom svakog političkog uređenja i da bi se samim tim više poštovalo; da bi se prava građanina zasnovana na jednostavnim i neospornim načelima uvek mogla upravljati prema održanju Ustava i opštem dobru.

Kao posledicu toga Nacionalna skupština sada prepoznaje i proglašava sledeća ljudska i građanska prava pod zaštitom Svevišnjeg:

1. Ljudi jesu i nakon svog rođenja ostaju slobodni i jednakopravni. Društvene razlike smeju biti obrazložene samo u smislu opšte koristi.
2. Cilj svakog političkog udruženja je održanje prirodnih i neotuđivih ljudskih prava. Ova prava su sloboda, privatna svojina, sigurnost i otpor ugnjetavanju.
3. Poreklo svakog suvereniteta počiva u naciji. Nijedno telo, niti individua ne može koristiti vlast koja ne potiče od njih samih.
4. Sloboda se sastoji u tome da svako može činiti sve što ne šteti nekom drugom. Tako ostvarivanje prirodnih prava svakog čoveka ima za granicu samo osiguranje jednakih prava i za ostale članove društva. Ove granice mogu određenje samo zakonom.
5. Samo zakon ima pravo da zabrani delovanja koja su štetna za društvo. Sve što nije zabranjeno zakonom ne može biti ni sprečeno, i niko ne može biti prisiljen da učini nešto što zakon ne nalaže.
6. Zakon je izraz opšte volje. Svi građani imaju pravo da učestvuju lično, ili preko svojih predstavnika, u njegovom donošenju. On mora biti isti za sve, bilo da štiti, bilo da kažnjava. Pošto su svi građani jednaki pred njim, podjednako su im dostupna, prema njihovoj sposobnosti, sva dostojanstva, mesta i javne službe, bez obzira na bilo kakvu razliku osim one koja se tiče njihovih vrlina i njihovih talenata.
7. Svaki čovek može biti optužen, uhapšen i zatvoren, ali samo u slučajevima određenim zakonom i u formama koje on propisuje. Oni koji samovoljno izdaju, izvršavaju ili daju na izvršavanje neke naredbe, treba da budu kažnjeni. Ipak, svaki građanin koji po slovu zakona bude pozvan na sud ili uhapšen, smesta se mora tome povinovati. Ukoliko to odbije, on može biti kažnjen.
8. Zakon treba da odredi samo one kazne koje su očigledno neophodne. Niko ne može biti kažnjen po osnovu zakona koji nije usvojen, objavljen i zakonski primenjiv pre počinjenog dela.

9. Pošto je svaki čovek nevin dok mu se ne dokaže krivica, mora se paziti da se pri njegovom hapšenju, ukoliko se smatra da je ono neophodno, izbegne svaka nepotrebna grubost.
10. Niko ne sme biti uznemiravan zbog svog mišljenja ili zbog njemu svojstvene religije, sve dok njegovo izjašnjavanje ne ometa zakonom određeni javni red i mir.
11. Slobodno izražavanje mišljenja je jedno od najvrednijih ljudskih prava. Dakle, svaki čovek može slobodno pisati, govoriti i štampati svoja dela pod odgovornošću da ne zloupotrebljava ovu slobodu u slučajevima određenim zakonom.
12. Osiguranje ljudskih i građanskih prava zahteva prisustvo oružanih snaga. Ove snage bivaju, dakle, angažovane u cilju dobrostanja svih, a ne u cilju ostvarivanja posebne koristi onih kojima je povereno zapovedanje istim.
13. Za izdržavanje javne sile, i za troškove uprave, neophodan je zajednički doprinos: on mora biti podjednako raspodeljen među svim građanima, prema njihovim mogućnostima.
14. Svi građani imaju pravo da direktno ili putem svojih poslanika određuju potrebnost javnih dažbina, da ih odobre, da preispitaju njihovo korišćenje, te da odrede njihovu visinu, plaćanje i dužinu plaćanja.
15. Zajednica ima pravo da od svakog javnog službenika zatraži izveštaj o njegovom radu.
16. Društvo u kojem prava nisu zagantovana i gde ne postoji podela vlasti nema Ustava.
17. S obzirom na to da je privatna svojina nepovredivo i sveto pravo, ona nikome ne može biti oduzeta, osim ako za to ne postoji očigledna zakonski regulisana javna potreba ili pod uslovom pravednog i već ranije određenog obeštećenja."

PRAVA ŽENE I GRAĐANKE

Kraljici

Gospođo,

Pošto nisam vična jeziku dvora, neću u posveti za ovaj neobični spis koristiti laskave udvoričke izraze. Cilj mi je, Gospođo, da vam se obratim bez uvijanja, iskreno; a za takav nastup nisam čekala dobra slobode. Jer, nisam zazirala od otvorenog govora ni onda kada su zaslepljeni samodršci kažnjavali takvu plemenitu smelost.

Kada su vas silnici optužili, kao osobu odgovornu za razna zla u državi, jedina sam se u tom mutnom i olujnom času odvažila da vas branim. Nikako me nisu mogli uveriti da jedna princeza, odgojena u uzvišenom okruženju, ima sve podlosti i mane niskoga soja.

Jeste, Gospođo, čim sam videla da vam preti podignuti mač, isprečila sam svoje prigovore između njega i vas kao žrtve; ali danas, pošto vidim kako izbliza nadziru podmićenu buntovničku gomilu, zauzdanu strahom od zakona, ja ću vam reći, Gospođo, ono što vam tada ne bih kazala.

Ako stranac hara Francuskom, onda vi u mojim očima niste više ona lažno optužena kraljica, zanimljiva vladarka, već neumoljiva protivnica Francuza. Ah! Gospođo, setite se da ste majka i supruga; upotrebite sav uticaj koji imate da vratite monarhiju. Pod uslovom da se mudro iskoristi, vaš će ugled učvrstiti krunu na glavi očevoj, sačuvati je za sina, a vama iznova pribaviti naklonost Francuza. Istinska dužnost, dostojna jedne kraljice, upravo i jesu takvi pregovori. A ukoliko bi na vas pala sumnja da ste sposobni za spletke, zavere i krvničke zamisli, to bi vam samo ubrzalo pad.

DEKLARACIJA O PRAVIMA ŽENE I GRAĐANKE

OLEMP DE GUŽ

S francuskog prevela Ana Jovanović

Neka jedan još plemenitiji zadatak, Gospođo, postane nešto po čemu se odlikujete, čemu stremite, na šta ste usredsređeni. Samo osoba koju je sudbina uzdigla na tako istaknut položaj može dati zamaha Pravima žene i ubrzati njihovu uspešnu primenu. Da ste manje obrazovani, Gospođo, ja bih mogla strahovati da ćete ličnu korist staviti iznad koristi ženskoga pola. Draga vam je slava: setite se, Gospođo, da najveći zločini ostaju ovekovečeni, kao i najveće vrline; ali, kolika je razlika među čuvenim istorijskim događajima! Jedni se neprestano uznose kao primer, dok su drugi vazda ljaga za ljudski rod.

Nikada vas neće optužiti da činite nedelo ako obnavljate dobre običaje i pribavljate vašem polu svu snagu za koju je sposoban. Na nesreću po novi režim, ovo delo nije nastalo za jedan dan. Do prave Revolucije doći će tek pošto sve žene postanu svesne svoje žalosne sudbine i izgubljenih prava. Podržite, Gospođo, tako lep cilj; ustanite u odbranu kukavnoga ženskog roda, pa ćete se osvedočiti da će ubrzo pola kraljevstva, i bar trećina preostalog dela, zdušno stati uz vas.

Eto, Gospođo, kakvim delima treba da se istaknete i u koju svrhu valja da založite ugled koji imate. Verujte mi, Gospođo, da život ne vredi mnogo, pogotovo ne život kraljevski, ako ga ne ulepša ljubav prema narodu i neprolazna čar dobročinstva.

Pitam se, ako je tačno da su Francuzi protiv svoje zemlje digli tolike sile na oružje, zbog čega se to događa? Zbog beznačajnih povlastica, varljivih opseni. Ukoliko me osećanja ne varaju, Gospođo, monarhisti će sami sebe uništiti; a ako se odreknu svojih silnika, sve duše će kao jedna ustati u odbranu domovine.

Eto, Gospođo, kojim se načelima rukovodim. Govoreći vam o svojoj otadžbini, izgubila sam iz vida prvobitnu namenu ove posvete. Ali tako svaki dobar građanin, kada ima pred očima korist države, spremno žrtvuje lične počasti i interese.

Uz najdublje poštovanje, Gospođo, ostajem vaša smerna i pokorna poslužiteljka

De Guž

Čoveče, jesi li sposoban za pravičnost? Ovo pitanje upućuje ti žena; nećeš joj valjda oduzeti i to pravo? Odgovori mi! Šta ti daje tu neprikosnovenu moć da ugnjetavaš pripadnice moga pola? Tvoja snaga? Tvoji talenti? Pogledaj kako je bio mudar tvorac sveta; pošto već želiš, kako izgleda, da se porediš s prirodom, osmotri je u svoj njenoj veličini i pokaži mi, ako smeš, bar jedan primer takve tlačiteljske vlasti.*

Prouči životinje, osvrni se na proste organizme, istraži biljke; baci pogled na sve promene nastale kod živih bića; priznaj ono što je očigledno, kada ti za to nudim mogućnosti; podrobno ispitaj, pretraži i, ako možeš, napravi razliku između muškoga i ženskog pola u prirodnom poretku. Svuda ćeš ih naći zajedno, svuda složno sarađuju na besmrtnom remek-delu.

Jedino je čovek načinio rogovatni izuzetak od toga pravila. Nastran, zaslepljen, nadmen od silnih naukovanja i izopačen, ogrezao u neznanju u jeku ovog razdoblja prosvetljenosti i oštroumlja, muškarac hoće nasilnički da upravlja ženama mada one imaju sve umne sposobnosti i žele da uživaju u plodovima Revolucije; stoga zahtevaju svoje pravo na jednakost, i ništa više od toga.

149

* Od Pariza do Perua, od Japana do Rima, najgluplja životinja po mom mišljenju je čovek.

DEKLARACIJA O PRAVIMA ŽENE I GRAĐANKE
koju Nacionalna skupština treba da izglasa na svojim poslednjim
sednicama ili tokom zasedanja u idućem sazivu.

Preambula

Majke, kćerke, sestre, predstavnice Nacije, traže da obrazuju Nacionalnu skupštinu. Smatrajući da su neznanje, zaborav ili prezir ženskih prava jedini uzroci javnih nesreća i potkupljivosti vlada, odlučile su da u svečanoj deklaraciji navedu prirodna, neotuđiva i sveta prava žene kako bi ih ova deklaracija, uvek dostupna svim članovima društvene zajednice, neprestano podsećala na njihova prava i dužnosti; kako bi akti ženske i muške vlasti bili što doslednije poštovani, jer bi se u svakom trenutku mogli upoređivati s ciljem svih političkih ustanova; kako bi pritužbe građanki, odsad utemeljene na jednostavnim i nespornim načelima, stalno bile usmerene ka očuvanju Ustava, valjanih običaja i sreći svih.

U skladu s time, pol nadmoćan po lepoti i hrabrom podnošenju patnji majčinstva, priznaje i objavljuje u prisustvu i pod zaštitom Vrhovnog bića, ova Prava žene i građanke.

150

Član prvi

Žena se rađa slobodna i ostaje ravnopravna s muškarcem. Društvene razlike mogu se temeljiti samo na zajedničkoj koristi.

Član drugi

Svrha svakog političkog udruživanja je očuvanje prirodnih i nezastarivih prava žene i muškarca: ta prava su sloboda, vlasništvo, sigurnost i, nadasve, otpor ugnjetavanju.

Član treći

Načelo svakog suvereniteta počiva prvenstveno u Naciji, a ona nije ništa drugo do skup žena i muškaraca; stoga nijedno telo, niti pojedinac, ne mogu imati udeo u vlasti koja ne bi izričito proisticala iz toga načela.

Član četvrti

Sloboda i pravda sastoje se u tome da drugi dobije sve što mu pripada; a primena prirodnih prava žene ograničena je stalnim tlačenjem koje joj

muškarac suprotstavlja; te granice moraju biti izmenjene zakonima prirode i razuma.

Član peti

Zakoni prirode i razuma zabranjuju sva društveno štetna delovanja: a ono što nije zabranjeno tim zakonima, mudrim i božanskim, ne može se sprečiti, i niko ne može biti prisiljen da čini ono što ti zakoni ne naređuju.

Član šesti

Zakon mora biti izraz opšte volje; sve građanke i građani moraju lično, ili preko svojih predstavnika, da učestvuju u njegovom donošenju; zakon mora biti jednak za sve; a pošto su u očima zakona sve građanke i građani jednaki, moraju im pod istim uslovima biti dostupne sve počasti, položaji i javne službe, prema njihovim sposobnostima i bez ikakve razlike osim u vrlinama i nadarenosti.

Član sedmi

Nijedna žena nije izuzeta; svaka može biti optužena, uhapšena i zatvorena u slučajevima određenim zakonom. Žene podležu ovom strogom zakonu jednako kao muškarci.

151

Član osmi

Zakon sme da propisuje samo kazne koje su očigledno i strogo nužne; svako podleže kažnjavanju isključivo na osnovu zakona koji je prihvaćen i proglašen pre nego što je delo počinjeno i primenjen je zakonito i na žene.

Član deveti

Nad svakom ženom koja je proglašena krivom primenjuju se svi strogi postupci u skladu sa zakonom.

Član deseti

Niko se ne sme uznemiravati zbog svojih uverenja, pa ni onih osnovnih; ako žena ima pravo da se popne na gubilište, mora imati pravo i da se popne na govornicu, pod uslovom da svojim nastupima ne remeti zakonom utvrđen javni red.

Član jedanaesti

Slobodno izražavanje misli i uverenja jedno je od najdragocenijih prava žene, pošto ta sloboda deci obezbeđuje zakonite očeve. Prema tome, svaka građanka može slobodno reći *ja sam majka vašega deteta* a da je varvarska pred-rasuda ne primorava na skrivanje istine, osim što mora odgovarati za zlo-upotrebu te slobode u slučajevima predviđenim zakonom.

Član dvanaesti

Potrebno je da postoji neka viša korist kao jemstvo za prava žene i građanke; ono se mora ustanoviti tako da bude na dobrobit svih, a ne samo ženâ kojima je dato.

Član trinaesti

Za troškove održavanja javne sile i uprave doprinosi žena i muškaraca su jednaki; žena učestvuje u svim teškim javnim radovima i mukotrpnim zadacima; prema tome, ona mora imati isti udeo u raspodeli položaja, dužnosti, obaveza, počasti i delatnosti.

Član četrnaesti

Građanke i građani imaju pravo da sami ili preko svojih predstavnika utvrde nužnost javnog doprinosa. Građanke u njemu mogu uzeti učešća jedino ako prihvate ravnopravnu podelu ne samo u pogledu imetka nego i javne uprave, te određivanja visine, stope, naplate i trajanja poreza.

Član petnaesti

Žene koje su združene s muškarcima radi zajedničkog učešća u doprinosu imaju pravo da od svih javnih službenika traže polaganje računa o upravi.

Član šesnaesti

Ne može se reći da ima ustav ono društvo gde nije osigurana zaštita prava niti primenjeno načelo podele vlasti; ustav je ništavan ako većina jedinki koje čine naciju nije učestvovala u njegovom donošenju.

Član sedamnaesti

Bilo da su pripadnici dvaju polova združeni ili razdvojeni, vlasništvo za svakoga predstavlja nepovredivo i sveto pravo; niko ga ne može biti lišen kao istinskog prirodnog nasledstva, osim kada to traži očigledan, zakonito

utvrđen javni interes, a pod uslovom da je prethodno data pravična naknada.

Postambula

Ženo, probudi se; svuda u svetu zvono razuma zvoni na uzbunu; moraš znati svoja prava. Moćno carstvo prirode nije više opasano predrasudama, fanatizmom, praznoverjem i lažima. Baklja istine rasterala je oblake gluposti i nasilništva. Da bi raskinuo svoje okove, ropski potčinjen muškarac morao je ne samo da udesetostuči vlastitu snagu, nego da i tvoju prizove u pomoć. Ali kada se najzad oslobodio, postao je nepravičan prema svojoj saputnici. O, žene! Žene, kada ćete progledati? Šta vam je donela revolucija? Samo još veći prezir, još očiglednije nipodaštavanje. U dugim razdobljima potkupljivosti vladale ste samo zahvaljujući slabosti muškaraca. Sada vam je carstvo srušeno; šta vam onda preostaje? Ostaje uverenje da vam je muškarac naneo tolike nepravde. Ostaje zahtev da dobijete ono što vam po nasledstvu pripada na osnovu mudrih načela prirode; od čega biste uopšte i strahovale u jednom tako lepom poduhvatu? Možda se bojite krasnorečivosti zakonodavca pri venčanju u Kani? Ili se možda plašite da vas naši francuski zakonodavci, menjajući tu moralnu pouku koja je dugo zavisila od politike a sad je zastarela, ne upitaju: žene, šta je zajedničko nama i vama? Sve, treba im odgovoriti. A ako se u svojoj slabosti budu upinjali da pokažu kako je ta nedoslednost protivna njihovim načelima, morate se silinom razuma hrabro odupreti njihovoj taštoj želji da budu nadmoćni; ujedinite se pod barjacima filozofije; razvijte svu snagu karaktera, i uskoro ćete videti kako ti nadmeni oholnici pužu pred vašim nogama, skrušeno vas obožavajući i ponosni što s vama mogu podeliti blagodeti Vrhovnog bića. Kakve god da vam prepreke podižu, znajte da ste ih kadre prebroditi; samo treba to da poželite. Pređimo sada na zastrašujući pregled svega što ste u društvu ranije bile; a pošto se u ovom trenutku govori o nacionalnom obrazovanju, osmotrimo hoće li naši mudri zakonodavci zdravo porazmisliti o obrazovanju žena.

Žene su učinile više zla nego dobra. Sustezale su se i pretvarale. Ono što nisu mogle snagom, postizale su lukavstvom; pribegavale su svim svojim čarima, tako da im ni najčedniji muškarac nije odoleo. Mogle su podmetnuti otrov ili baciti u okove, i svi su im se potčinjavali: podsticale su na zločin, kao i na vrlinu. Naročito su francuski vladari vekovima zavisili od nevidljive ženske ruke koja je noću povlačila poteze; nikakve tajne držav-

nog kabineta nisu se mogle sačuvati od napadne znatiželje žena; poslanstva, vojne uprave, ministarstva, predsedništva, pontifikati ili kardinalske palate, sve što je sveto i profano, sve što odlikuje mušku zaglupljenost, sve je bilo potčinjeno pohlepi i ambiciji ženskoga pola koji je ranije bio dostojan prezira ali uvažavan, dok je posle revolucije postao dostojan uvažavanja ali prezren.

Kolikim bih samo primerima mogla da potkrepim ovu antitezu, ali mi na raspolaganju stoji samo jedan tren! Ipak, ono što ću sada sasvim sažeto izneti, s pažnjom će čitati i daleki budući naraštaji. Pod Starim režimom sve je bilo poročno i za osudu; a da li je danas primetno poboljšanje u samoj supstanci poroka? Ranije je ženi bilo dovoljno da bude ili lepa, ili ljupka; a čim je imala obe te vrline, sva bogatstva sveta bila su joj pod noge bačena. Trebalo je samo da se sagne i da ih pokupi; ako tako ne bi postupila, ili je imala nastranu narav, ili neobičnu filozofiju preziranja imetka, zbog čega bi je smatrali poremećene pameti. Jer, i najnedoličnija je sebi mogla pribaviti poštovanje pomoću zlata; trgovina ženama bila je neka vrsta privrede koju je najviša klasa prihvatila, a koja odsad više neće prolaziti. Ukoliko bi se, pak, nastavilo po starom, to bi značilo da je revolucija propala, i da smo u novom poretku i dalje potkupljivi; međutim, može li se skriti argument da je ženi, koju muškarac kupuje kao roblje na afričkim obalama, onemogućen svaki drugi način sticanja dobara? Svi znaju da je razlika između te dve vrste ropstva velika. U prvom slučaju, naime, robinja zapoveda gospodarom; ali ako je gospodar pusti na slobodu bez novčane nadoknade, i u godinama kada je već izgubila sve svoje čari, šta ta nesrećnica da čini? Postala je prezrena igračka; ne može više računati čak ni na dobročinstvo; sirota je i stara, kažu; ko joj je kriv kada nije umela da se obogati? Postoje i drugi, još dirljiviji primeri. Mlada i neiskusna devojka, koju je zaveo muškarac u koga je zaljubljena, napustiće roditeljski dom da bi pošla za njime; a nezahvalnik će je ostaviti nekoliko godina kasnije; što više vremena s njime bude provela, to će nečovečnije delovati ta njegova nepostojanost; međutim, i ako mu je decu izrodila, opet će je ostaviti. Ukoliko je imućan, smatraće se pošteđenim dužnosti da imetak podeli sa svojim plemenitim žrtvama. Ako se na bilo koji način obavezao na izvršenje nekih dužnosti, te će svoje obaveze prekršiti u nadi da ga zakon ni na šta neće primorati. Ako je oženjen, ostale žene sa kojima se vezao nemaju nikakvih prava. Koji zakoni treba da se donesu ne bi li se

zlo iščupalo iz korena? Treba izglasati zakon o podeli imetka između muškarca i žene, kao i o javnom upravljanju tim poslovima. Devojka bogatog porekla dobija mnogo, razume se, ako dođe do ravnopravne podele dobara. Ali šta dobija ona koja potiče iz siromašne sredine, uz sve svoje zasluge i vrline? Samo bedu i ljagu. Ukoliko se ne istakne u muziciranju ili slikanju, ostaje bez ikakvoga posla; jer, nikakvu javnu delatnost ne može obavljati, koliko god da je za nju sposobna. Ovde samo iznosim kratak uvid u stanje stvari, a šire ću o ovoj temi govoriti, uz propratne beleške, u novom izdanju mojih sabranih političkih spisa koji će se pred čitaocima naći kroz nekoliko dana.

Nastavljam ono što sam počela da pišem povodom običajâ. Brak je grobnica poverenja i ljubavi. Udata žena može nekažnjeno svome mužu podariti decu koja nisu njegova, a toj deci imetak koji im ne pripada. Neudata žena nema gotovo nikakvih prava: po starim i neljudskim zakonima, njena deca ne mogu dobiti ni očevo ime ni imovinu, a nikakvi novi zakoni u toj oblasti nisu doneti. Pošto i sama u ovom času smatram da mi je nastojanje da ženskom polu ulijem časnu i pravednu snagu – zapravo paradoksalan pokušaj dosezanja nemogućeg, prepuštam budućim pokolenjima slavu da se uhvate u koštac s ovim pitanjem; a čekajući da dođu ta vremena, treba pripremati teren nacionalnim obrazovanjem, promenom navika i bračnim ugovorima.

PREDLOG DRUŠTVENOG UGOVORA IZMEĐU MUŠKARCA I ŽENE

Mi, N. i N., po sopstvenoj volji sjedinjujemo se za života i dok traje uzajamna naklonost, i to pod sledećim uslovima: namera nam je i želja da zajednički raspolažemo našim dobrima, a uz pravo da ih razdvojimo u korist naše dece i one koju bismo mogli imati kao plod posebnih veza; obostrano priznajemo da naša imovina neposredno pripada deci iz koje god veze da potiču, te da sva deca, bez razlike, imaju pravo na ime oca i majke koji su ih priznali; najzad, podržavamo zakon kojim se kažnjavaju oni što se odreknu sopstvenoga poroda. Takođe se obavezujemo da u slučaju rastave podelimo zajednički imetak, izdvajajući iz njega deo koji po zakonu pripada našoj deci; a u slučaju savršenog braka, pristajemo da se odrekemo polovine svoga vlasništva tako da ona pripadne, u slučaju smrti jedog od supružnika, njegovoj deci; a ako bi se dogodilo da preminuli nije imao dece, njegov bi ga supružnik zakonito nasledio osim u slučaju da je preminuli polovinu zajedničkog imetka namenio nekome drugom, koga je ocenio podesnim.

156

Ovako bi, otprilike, izgledao tekst bračnog ugovora po kojem smatram da treba postupati. Ali čim taj neobični predlog budu pročitali, svi licemeri, lažni sveci, sveštenici i ostala paklena bulumenta dići će hajku na mene. S druge strane, mudri će u njemu videti moralna sredstva kojima se može srećno i uspešno usavršiti uprava! U svega nekoliko reči, izneću i jedan konkretan dokaz. Bogati muškarac bez dece, sklon čulnim uživanjima, odlazi kod siromašnog suseda i uvećava mu porodicu. Kada bude postojao zakon koji će ženi siromaha dozvoliti da decu dade bogatome na usvajanje, društvene veze postaće tešnje a običaji čistiji. Zahvaljujući tom zakonu može se sačuvati imetak zajednice i zauzdati postojeći nered, zbog kojeg tolike žrtve dospevaju u sirotišta gde vladaju gnusna, sramna i neljudska načela, gde se odavno sve urotilo protiv prirode. Neka svi koji napadaju zdravu filozofiju prestanu da hule na drevne običaje, ili neka se trajno zadube u proučavanje svojih izvora.

Htela bih još da se izglasa zakon koji bi išao u korist udovica, kao i devojaka zavaranih lažnim obećanjima čoveka za koga su se vezale; htela bih, dakle, da taj zakon prinudi nestalnog muškarca da ili održi obećanje, ili plati nadoknadu srazmernu njegovom bogatstvu. Osim toga, želela bih i da taj zakon bude strog prema ženama, bar onima koje bi imale drskosti

da svojim nedoličnim ponašanjem prekrše isti taj zakon na koji se pozivaju. Ujedno bih želela, kako sam i izložila u *Prvobitnoj čovekovoj sreći* iz 1788. godine, da javne žene budu smeštene u označene četvrti. Jer, ne kvare najviše moral one, već gospođe iz viših društvenih slojeva. Prve će se popraviti tek ako se ove druge iz korena izmene. To sestrinsko ulančavanje najpre će izgledati kao povećanje nereda, ali će na kraju dovesti do savršeno skladne celine.

Nudim nenadmašan način da se ženska duša uzdigne, a to je da žene počnu činiti sve što i muškarci: a ako ovi tvrdoglavo nastave da ponavljaju kako je taj način nezgodan, neka podele svoje bogatstvo sa ženom; ali ne po nekakvome svome hiru, već u skladu s mudrim zakonima. Tako će predrasude biti otklonjene, moral pročišćen, sva prava vraćena prirodi. Dodajte tome i svešteničke brakove; kralj će se, zahvaljujući tome svemu, samo učvrstiti na prestolu, a francuska vlada neće više propadati.

Potrebno je da kažem nekoliko reči o nemiru koji izazva, kako se priča, odluka koja bi išla u korist obojenih ljudi na našim ostrvima. Tamo priroda drhti od užasa; tamo razum i čovečnost još nisu doprli do grubih duša; iznad svega, tamo podele i nesloga potresaju stanovništvo. Nije teško naslutiti ko su podstrekači tih stalno tinjajućih požara: ima ih i u samoj Nacionalnoj skupštini; rasplamsali su u Evropi vatru koja će zapaliti i Ameriku. Kolonisti hoće samodržački da vladaju ljudima koji su im deca i braća; iako ne priznaju prava prirode, slede njene korene spremni da proliju i poslednju kap krvi. Ti nečovečni tlačitelji u kolonijama kažu: ista je krv u našim i njihovim venama; ali ćemo je, ako treba, proliti svu, samo da utažimo naše gramzive i slepe potrebe. U tim krajevima koji su ostali najbliži prirodi, otac ne priznaje sina; oglašujući se o krik krvi, ugušio je sve njene čari; a šta očekivati od otpora koji mu se pruža? Ako taj otpor počne on da suzbija nasiljem, učiniće ga još strašnijim; a ako ljude ustale protiv neslobode zadrži u okovima, sve nevolje će se preseliti u Ameriku. Božanska ruka svuda čoveku nudi glavnu njegovu nagradu, najvažnije njegovo dobro, a to je *sloboda*; jedino zakon ima pravo da tu slobodu suzbija, onda kada se ona izvrgne u razuzdanost; sloboda mora biti jednaka za sve, i mora rukovoditi Nacionalnom skupštinom pri donošenju mudre i pravične odluke o ovom pitanju. Kamo sreće da na isti način sloboda upravlja i francuskom državom, tako što bi strogo nadzirala nove zloupotrebe, kao što je bdela nad onima ranije počinjenim, koje svakim danom postaju sve strašnije! Mišljenja sam da tre-

ba uskladiti izvršnu sa zakonodavnom vlašću, jer mi se čini da je prva sve-moćna, a druga ništavna; to će, možda na nesreću, dovesti do propasti francuske države. Smatram da su te dve vrste vlasti kao muškarac i žena, koji da bi ostvarili dobar brak moraju da se ujedine, ali tako da budu jednaki po snazi i po vrlini.

Tačno je, dakle, da niko ne može umaći sudbini; danas sam to i sama iskusila. Pa, mada sam bila čvrsto rešena da ne dozvolim sebi ni najmanju anegdotu u ovome spisu, sudbina je odlučila drukčije. Evo o čemu je reč.

Niko ne ustaje u odbranu vrednosti novca, mada je doba siromaštva. Stanujem na selu. Jutros u osam sati krenula sam iz Oteja, ka drumu koji vodi od Pariza do Versaja, kuda često prolaze one čuvene kočije za jeftin prevoz putnika. Po svoj prilici, loša sreća pratila me još od ranoga jutra. Kad sam stigla na trošarinu, nije bilo čak ni onih tužnih plemićkih kola. Odmorih se nakratko na basamcima jednog nedoličnog zdanja gde se okupljaju putujući trgovci. Pošto je odzvonilo devet sati, nastavih putem: i tada se, najзад, neka kola ukazaše; sedoh u njih i, u devet i četvrt po dva različita sata, stigoh do Pon Roajala. Tamo uzeš grad-ska kola i odjurih kod moga štampara u ulicu Kristin, pošto kod njega jedino pre podne vredi doći: uvek, naime, pri ispravljanju otisaka mora štošta da se uradi, ako stranice nisu valjano stisnute i popunjene. Ostala sam tu dvadesetak minuta; umorna od onolikog hodanja, pisanja i štampanja, pomislih kako bi bilo dobro da se okupam u četvrti Tampl, gde je ionako trebalo da ručam. Stigoh u četvrt do jedanaest po kupališnom satu; dugovala sam kočijašu, dakle, za sat i po vožnje; ali da se s njime ne bih svađala, dadoh mu 48 sua; međutim, on zatraži više, kao i obično, a uz to diže dreku. Uskopistih se da mu ne dam više od onoga što dugujem, jer pravednici radije bivaju širokogrudi nego nasamareni. Pripretilih mu zakonom, a on odgovori da ga je baš briga za zakon i da ću mu, htela—ne htela, platiti za dva puna sata. Odosmo do jednog mirovnog sudije, čije ime velikodušno neću pomenuti iako samovolja, kakvu je u ovom mom slučaju sebi dopustio, svakako zaslužuje prijavu. Po svoj prilici, nije mogao znati da je ta žena koja zahteva pravdu za sebe učinila tolika dobra i pravična dela. Ne hajući za moje razloge, nemilosrdno me je osudio na isplatu onoga što je kočijaš tražio. Pošto bolje poznajem zakon od njega, rekoх mu: *Gospodine, odbijam da se povinujem; molim vas, imajte u vidu da ne postupate po pravilima službe*. Tada taj čovek, bolje rečeno ludak, pade u neobuzdan

gnev; zapreti mi silom ako ne platim istoga časa, ili celodnevnim pritvorom u njegovoj ispostavi. Zatražih da me odveze u okružni sud ili gradsku većnicu da bih podnela tužbu protiv njegovog postupka. Ozbiljni sudija, u dugom kaputu jednako gnusnom i prašnjavom kao što mu je bio i nastup, posprdno mi reče: *Ovaj će slučaj, po svoj prilici, stići do Nacionalne skupštine?* — *Pa, može biti,* odgovorih isprva besno, a onda se nasmejah tom modernom Brid-Oazonu* pomislivši: *ovako, znači, izgledaju ljudi koji treba da sude prosvেćenom narodu!* Svuda čovek vidi samo takve stvari. Kroz ova neprijatna iskustva prolaze jednako i rodoljubi i nepatriote. Uvek je ista povika na nered koji caruje u odborima i sudovima. Ne deli se pravda i ne priznaje zakon, a policija je sastavljena s koca i konopca. Ne mogu se više naći kočijaši kojima se vredne stvari mogu poveriti: kada im se prohte, promene brojeve na kolima; i mnoge druge osobe, a ne samo ja, imale su znatne gubitke zbog toga. Pod starim režimom, kakva god vrsta pljačke da je bila izvršena, moglo se ući u trag napravljenj šteti tako što su kočijaši poimence prozivani, a brojevi njihovih kola pregledani; ljudi su imali nekakvu sigurnost. Šta rade mirovne sudije? Šta rade policijski komesari i inspektori novog režima? Samo prave gluposti i uspostavljaju monopolе. Nacionalna skupština mora obratiti najveću moguću pažnju na službenike zadužene za javni red.

159

P.S. Ovaj spis sastavljen je pre nekoliko dana, a onda je dodatno kasnio i u štampariji; najzad je otišao pod presu u času kada je G. Taljeran, čije će ime s radošću izgovarati buduća pokoljenja, predao svoje delo o načelima nacionalnog obrazovanja. Kamo sreće da se pogledi ovoga slavnog govornika poklapaju s mojima! U međuvremenu sam, sva presrećna, morala da zaustavim presu kada mi je srce počelo tući od radosti na vest da je kralj prihvatio ustav i da je Nacionalna skupština, koju sad obožavam zajedno s opatom Morijem i božanskim La Fajetom, proglasila jednoglasno opštu amnestiju. Daj Bože da ovo sveopšte veselje nije puko zavaravanje! Daj Bože da nam se vrate svi koji su pobjegli iz zemlje, tako da im s dragim i dobrim narodom poletim u susret kada budu ovuda prolazili; svi ćemo se toga svečanog dana pokloniti tebi i tvojoj moći.

14. septembra 1791.

* Brid-Oazon, lik iz *Figarove ženidbe* (Prim. prev.).